

Ірина Бермес

Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki w Drohobyczu, Ukraina

ІВАН ФРАНКО І ДРОГОБИЧ: МУЗИЧНІ „ОБРАЗКИ” МІСТА 1860–1870 РОКІВ XIX СТ.

IWAN FRANKO I DROHOBYCZ: MUZYCZNE „OBRAZKI” MIASTA LAT 60. I 70. XIX WIEKU

Іван Франко навчався у Дрогобичі в головній (нормальній) школі отців Василіян при церкві Святої Трійці та у Вищій реальній гімназії ім. Франца-Йосифа. І. Франко залишив низку автобіографічних творів про ці навчальні заклади, серед яких: „Гірчичне зерно”, „Рутенці”, „Спомини з моїх гімназійних часів”, „Допис про Дрогобицьку гімназію”, „Ученицька бібліотека в Дрогобичі” та інші. Розрізнена інформація про співочі колективи в цих школах міститься не тільки у вищезгаданих працях, а й у спогадах сучасників І. Франка. Ці джерела свідчать про музикальність українських студентів, їхній інтерес до співу, популяризацію українського хорового репертуару. Учні гімназій організовували співи під час перерв і створювали шкільні хори під керівництвом найталановитіших серед них. Ці хори брали участь у заходах, що проводилися як у навчальних закладах, так і в районі. Їхні виступи сприяли культурному піднесенню шкільної молоді та українського населення, а репертуар (народні пісні та авторські композиції) – виховував національну свідомість в умовах бездержавності. Суворі дисципліна в школах не задовольняла учнів, тому музикування в хорових гуртках стало для них джерелом справжньої розради і натхнення. Таким чином, можна стверджувати, що основи значного піднесення музичної культури Дрогобича в першій третині XX століття були частково закладені спонтанними і постійними хоровими колективами головної (нормальної) школи отців Василіян і гімназії ім. Франца-Йосифа, в яких активну участь брав Іван Франко.

Ключові слова: Іван Франко, Дрогобич, навчальні заклади, співочі гуртки, автобіографічні твори

Дрогобич – невеличке галицьке місто, що в 60-х роках XIX століття знаходилося під юрисдикцією Австро-Угорщини, дало прихисток майбутньому генію – поету, письменнику, перекладачу, громадському діячеві Івану Франку [Iwan Franko]. Тут хлопець отримав початкову освіту, пройшов перші „життєві університети”, гартував свій характер, формувався як особистість і митець.

Місто – унікальна територія життя, середовище соціалізації, простір для застосування творчої енергії, вирішення життєвих проблем. Воно постає своєрідною універсальною моделлю суспільства, де відбуваються складні динамічні процеси. Місто – особливий спосіб особистісного буття, місце ре-

алізації життєвих планів, амбіцій і побажань. Ба більше, воно створює умови для забезпечення наступності поколінь, культури, традицій, завдяки яким індивід стає членом суспільства, засвоюючи його норми і цінності. Це вельми актуально для мешканців провінції, світосприйняття яких „[...] вирізняється максимальною спорідненістю особистісного я з навколишньою дійсністю, відчуттям історичних подій майже як фактів з власного життя, збереження яких є цінним і надзвичайно важливим”¹.

Культура – сфера своєрідного зосередження феноменів діяльності та свідомості, породжених провінцією. Саме культурний часопростір міста найбільш яскраво відображає особливі риси провінційного, логіку їх виникнення, існування і трансформації, можливості впливу на національні процеси. Провінційна культура, її творці і носії – своєрідний індикатор продуктивної взаємодії традиційного й інноваційного, локального і привнесеного.

Дрогобич часів навчання Івана Франка – сина селянина, що „[...] вигодований чорним селянським хлібом, працею твердих селянських рук”², – місто, більшість мешканців якого (українці, поляки, євреї) жили небагато. Незважаючи на те, що воно було відоме технологіями видобутку солі та нафти, солеваріння, його соціально-економічне становище у роки навчання тут І. Франка було складним. Мешканці Дрогобича вважали сіль сакральною річчю, недарма герб міста містить 9 топок солі (топка – спресована сіль у вигляді конусоподібної бочечки, її розмір 15 см заввишки і вага 1 кг).

Суттєвим для формування особистості є розуміння нею залежності від особливостей конкретної місцевості, зв’язок її з місцем народження і перебування, де поєднуються інтелектуальні, духовні, емоційні явища з матеріальним світом. На лініях органічного перетину особистості з місцем її життя виникає нова, невідома реальність. Так, очевидно, і сталося з Іваном Франком, коли він із рідних Нагуєвичів, у природу яких був закоханий; де вперше почув у вітцівській хаті з уст матері народну пісню, до якої „любов у життя [...] приніс”, був скерований батьками спочатку на навчання в Ясеницю Сільну [Jasienica Solna], відтак – у Дрогобич. Тою ж мірою ця незвідана реальність торкнулася і побутування молодого хлопця у Дрогобичі (тут перебував із 8-років до 19-ти): перші враження від оточуючого, від спілкування у новому середовищі мали вплив на світогляд майбутнього митця. Можемо припустити, що специфіка культурно-мистецьких традицій, соціально-психологічна атмосфера навчальних закладів, у яких учився, певною мірою позначилися на формуванні зацікавлень та особистості молодого Івана Франка.

Іван Франко і Дрогобич... Місто, яке називав „своїм кутом”, де проходили шкільні роки, залишило глибокий слід у його пам’яті. Тут вчився

¹ І. Довжинець, *Суми. Середовище музичної класики*, Суми 2020, s. 7.

² І. Франко, *Дещо про себе самого*, t. 31, Київ 1981, s. 31.

у головній (нормальній) школі оо. Василіян (1864–1867 pp.) – центральному освітньому осередку Дрогобича, гімназії ім. Франца-Йосифа [с.к. Wyższe Gimnazjum Realne im. Franciszka Józefa] (1867–1875 pp.).

Івана Франка – всебічно обдарованого і допитливого молодого юнака – цікавило все, що відбувалося навколо нього, він був причетний до тих заходів, які влаштовувалися у навчальних закладах, і ці „образки з життя” знайшли відображення у його творах.

В оповіданні „Гірчичне зерно” („Із моїх споминів”) читаємо: „В часі моїх гімназіяльних студій Дрогобич був містом, дуже багатим на негативні прикмети. Почислити, чого там не було, – вийде дуже довгий реєстр. Не було ані одної порядної кав’ярні, ані реставрації, ані одної публічної бібліотеки, ані одного освітнього товариства, ані одного зібрання чи то з політичною, чи з освітньою метою”³. Ба більше, І. Франко констатував, що Дрогобич не був європейським містом: тут не було тротуарів, освітлення вулиць, доброї питної води, „а широко розкинені передмістя, особливо Задвірне, Завізне та Війтівська Гора, були собі прості села з солом’яними стріхами, огорожені плотами, з захованням зовсім сільського характеру”⁴. До часу введення в експлуатацію залізничної вітки з Дрогобича до Стрия [1872 р., рік навчання І. Франка у сьомому класі гімназії ім. Франца-Йосифа – І.Б.], „Дрогобич був собі вільним королівським містом, вільним, незважаючи на свою нормальну школу та гімназію, від усього, що пахло цивілізацією та інтенсивнішим духовим життям”⁵.

Хоча І. Франко досить іронічно висловлювався щодо стану культури Дрогобича наприкінці XIX ст., зробимо спробу бодай почасти його твердження спростувати.

І у „нормальній школі” отців Василіян, чотирикласній, із латинською, відтак німецькою мовами викладання, і в державній гімназії з польською мовою викладання, формувалися певні музичні традиції. Тут діяли аматорські співочі гуртки – перші осередки хорової справи на Дрогобиччині, в яких брали активну участь учні-українці.

„У василіанській школі пробув я [...] три роки, вступивши відразу по приході з села [Ясениці Сільної, де навчався два роки у народній школі – І. Б.] до другої класи”⁶, – писав І. Франко в „Причинках до автобіографії”.

Навчання співу в школі обмежувалося „[...] кількома церковними молитвами й офіційними патріотичними піснями[...]”⁷, однак елементи музикування завжди були присутніми у житті Івана. Так, в оповіданні „У столяр-

³ І. Франко, *Гірчичне зерно (Із моїх споминів)*, т. 21, Київ 1979, s. 316.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ І. Франко, *Причинки до автобіографії*, т. 39, Київ 1983, s. 38.

⁷ М. Загайкевич, *Іван Франко і українська музика*, Київ 1958, s. 7.

ні” автор згадує „термінатора” Яська Романського, який учив школяра Івана „[...] мелодій польських колядок та інших кантичкових пісень, і часто, сидячи в пустій столярні, похилені над заялозеною старою кантичкою, ми щосили викрикували звісний колядковий рефрен:

Hej, hej, jedni grali,
Drudzy tańcowali,
Pasterze na lirze!⁸.

Майбутній письменник, поет, публіцист завжди залюбки слухав і виконував українські народні пісні. Пісенна аура буднів і свят життя учнів і гімназистів у Дрогобичі глибоко проймала Івана, особливо ж автентичне звучання пісень, свідком якого він був. У „Споминах із моїх гімназійних часів” І. Франко писав: „Мені пощастило в наймолодших літах, коли я ще ходив до так званої нормальної школи, що містилася в монастирі отців василіан при церкві святої Трійці в Дрогобичі, жити у міщанки Кошицької [...]”⁹. Саме у помешканні „дьоці” Кошицької [Koszyska] І. Франко навчився „[...] швидко всіх пісень, популярних у столярні, допомагав своїм пискливим голосом кожному”¹⁰.

Більш активне життя, ніж у школі вирувало у гімназії. Про це згадував І. Франко: „Значно приємніше і свободніше було гімназійне життя, в яким я завдяки особливо деяким талановитим учителям здобув основну як на ті часи шкільну освіту [...]”¹¹. Тут навчали латинської, польської, грецької, руської мов, релігії, математики, історії, фізики, рисунку, руханки, співів. Покликаючись на Р. Горак та Я. Гнатіва, „[...] співів навчав Альбін Коритинський [Albin Korytuński], який рахувався на посаді побічного вчителя. Співу навчали у нижчій гімназії, а у вищій він був необов’язковим предметом. Альбін Коритинський [...] походив з Тереховлі, [...] закінчив нижчу реальну гімназію у Львові та пройшов спеціальний курс науки музики та співу. [...] з травня 1870 року був учителем співу в Дрогобичі”¹². Про обдарування вчителя А. Коритинського М. Куровський [M. Kurowski] у характеристиці писав: „[...] говорить і пише польською і руською мовою, ґрунтовно знає ноти і німецьку мову, грає на органі, фортепіано, гармонії та різних духових інструментах. Знає науку гармонії, контрапункту та інструментування. [...] Альбін Коритинський був також костьольним органістом [...]”¹³. К. Бандрівський [Karol Bandrowski] згадував, що І. Франко намагався опанувати основи музики: „[...] в науці співу в III класі цілий рік вчився теорії музики

⁸ І. Франко, *У столярні (Із моїх споминів)*, т. 21, Київ 1979, с. 181.

⁹ І. Франко, *Спомини з моїх гімназійних часів*, т. 39, Київ 1983, с. 51.

¹⁰ І. Франко, *У столярні...*, с. 186.

¹¹ І. Франко, *Причинки до автобіографії...*, с. 38.

¹² Р. Горак, Я. Гнатів, *Іван Франко. Гімназія*, ks. 3, Львів 2002, с. 160.

¹³ *Ibidem*.

і сольфеджіо”¹⁴, що дуже допомогло йому в опануванні репертуару учнівських співочих гуртків, згодом – у записуванні народних пісень.

У гімназії функціонували різні гуртки, в яких охоче брали участь учні. В цих аматорських об’єднаннях „[...] знаходив вираження потяг молоді до мистецтва”¹⁵. Найбільш популярним був гімназійний напівофіційний хор, до складу якого входили зацікавлені та здібні до співу учні. М. Загайкевич зазначала, що цей гурток „мав переважно розважальну функцію і виконував народні пісні на чотири голоси”¹⁶. Солідаризувався з цими міркуваннями О. Дей: І. Франко виконував зі своїми товаришами-гімназистами „різні розважальні пісні (наприклад, Бандурку)” та колядував у „рідному селі”¹⁷.

У передньому слові до оповідання „Рутенці” І. Франко наголошував: „Гімназійні студії, які пройшов я в Дрогобичі, при всій бідності, серед якої довелося мені жити як ученикові з-під селянської стріхи, не були для мене [...] тяжким часом [...]. Шкільна наука ніколи не була для мене страшною, а навпаки, все доставляла мені нові приємності в міру того, як розширявся обсяг мого знання”¹⁸. Цю ж думку він проводив і в оповіданні „Спомини з моїх гімназійних часів”. Добре навчаючись, хлопець із задоволенням брав участь у заходах, які влаштовували його товариші. „Ученики Дрогобицької гімназії в другій половині 1860-х і в першій половині 1870-х років поза школою жили звичайно кружками [...]. У таких кружках велися оживлені розмови; [...] ученики займалися лектурою позашкільних книжок, при чім один читав голосно, а інші слухали”¹⁹. Ще іншим позашкільним гуртком, організованим гімназистами-п’ятикласниками, був літературний, в якому займалися „[...] писанням літературних або наукових праць, що мали бути відчитувані на зібраннях [...]”²⁰.

У публіцистичній розвідці „Ученицька бібліотека в Дрогобичі” Іван Якович стверджував, що „осередком, огнищем кожного [...] товариства була бібліотека і що чим в котрім товаристві бібліотека була добірніша та багатша, тим і саме товариство розвивалося ліпше, громадило більше членів [...]”²¹. Подаючи список книжок (руських, польських, німецьких), І. Франко розділяє їх за галузями знань (природничі науки, історія, філософія й естетика, теологія, економіка, етнографія та інші) і серед них виокремлює

¹⁴ К. Бандрівський, *Спогади про Франка-школяра* [w:] Іван Франко у спогадах сучасників, Львів 1956, s. 85.

¹⁵ М. Загайкевич, *Музичний світ великого Каменяра*, Київ 1986, s. 45.

¹⁶ М. Загайкевич, *Іван Франко...*, s. 9.

¹⁷ О. Дей, *Пісня в житті Івана Франка* [w:] *Сторінки з історії української фольклористики*, Київ 1975, s. 49.

¹⁸ І. Франко, *Переднє слово* [w:] *idem, Рутенці*, т. 15, Київ 1978, s. 7.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, s. 8.

²¹ І. Франко, *Ученицька бібліотека в Дрогобичі*, т. 53, Київ 2008, s. 15.

бібліотечний фонд із етнографії: „Українські приказки (Номиса [Nomys]), Українські пісні (видав Артемовський [Artemowski]), Народные южнорусские сказки (Рудченка [Rudczenko]), Быт подолян (Шейковського [Szejkowski]), Народный праздник Купала, коломыйки и шумки (зібрав Счастний Саламон [Szczęsny Salamon]), Народні звичаї над Збручем (Гальки), Ruskoje Wesile (Лозинського [Łoziński]), Русалка Дністровая (Шашкевича [Szaszkewycz]), Народные русские песни (Щербана [Szczurban]), Дітські пісні, казки і загадки. Розправа о язиці южноруськім (Головацького [Hołowacki]), Очерк баснословия (Головацького), Кілька слів о іграх на Русі”²². Покликаючись на І. Франка, етнографія „[...] зовсім навіть не зле була заступлена”²³. Про зацікавлення гімназистів цією наукою свідчить той факт, що „за три місяці книжки по етнографії випозичалися 13 разів”²⁴. Опанування такого компендіуму матеріалу дало можливість Франку-гімназистові зайнятися записом фольклорного матеріалу: „Я почав збирати пісні народні спершу від моєї матері, а опісля в Дрогобичі розпитував свідущих людей (ремісників і інших), так що швидко мав мілко списані два товстих зшитки, вміщаючих 800 номерів”²⁵. Підтвердження знаходимо і в „Curriculum vitae” (автобіографії): „З ранньої молодості я займався також етнографією і фольклористикою. Ще в гімназії записав з уст різних людей сотні народних пісень, казок, прислів’їв та інших творів”²⁶.

Учні дрогобицької гімназії стали своєрідним центром кооперування творчих сил – їхня багатовекторна діяльність (товариські зібрання, екскурсії, риболовля, збирання грибів – все супроводжувалося дебатами, декламуванням поезії, співом) зумовила пошук життя і в царині музичного життя. У працях І. Франка – вихованця гімназії – знаходимо скупі відомості про життя учнів, мистецькі традиції навчального закладу. Хоча автор зазначає, що „[...] товариського, духового життя, якихось спільних духових інтересів майже не було”²⁷, все ж найактивніша частина гімназійної молоді організовувала своє дозвілля, поєднуючи його з освітніми завданнями. „Ми читали наголос поезії та драми, дебатували про порушені там думки – звичайно десь на вільнім місці за містом – і кінчили вечір співом, що лунав широко понад сонним Дрогобичем”²⁸. Товариські зібрання, що закінчувалися співанками, часто переростали у невеликі хори, керівниками яких були найбільш здібні учні-старшокласники. Серед гімназистів, які вирізнялися музикальністю,

²² *Ibidem*, s. 17.

²³ *Ibidem*, s. 18.

²⁴ *Ibidem*, s. 19.

²⁵ З. Гузар, *У просторі Івана Франка. Студії. Нариси. Етюди...*, Дрогобич 2010, s. 12.

²⁶ І. Франко, *Curriculum vitae...*, t. 29, Київ 1981, s. 81.

²⁷ І. Франко, *Гірчичне зерно...*, s. 318.

²⁸ *Ibidem*, s. 319.

І. Франко згадував Теодора Савулу [Teodor Sawuła], „[...] селянського сина з Опарів, що в молодих літах мав дуже гарний голос і був добрим співаком”²⁹. В оповіданні „Рутенці” І. Франко писав: „[...] був іще співацький хор, [...] який складався з учеників вищих класів, охочих та здібних до співу. Цей хор із природи речі був виключно руський, бо ученики латинського обряду, що ходили на службу божу щонеділі та свята до латинського костела, слухали там гри органів та співу органіста і не потребували свого власного хору”³⁰.

За свідченням І. Франка, гімназійний хор мав давні й добрі традиції: „Русини Дрогобицької гімназії за моїх часів мали досить гарний хор, якого традиція тяглася ще від часів, давніших від моєї шкільної науки”³¹. Диригентами хору були „...Стеців [Steciw], Ничай [Nyczaj] [...], Коростинський [Korostynski], Гапонович [Haponowicz], Дрималик [Drymałyk], Янишин [Janyszyn] і, нарешті, мій шкільний товариш Кароль Бандрівський. Із визначніших співаків, що за моїх часів співали в Дрогобицькій гімназійній хорі, згадаю [...] басів Танчука [Tanczuk] та Коростинського, тенора Закревського, пізнішого оперового співака в Москві, рік чи два могого шкільного товариша з нижчої гімназії Демкова, [...] та Тиханського, що мене та деяких моїх товаришів учив початків нотного співу”³². Далі І. Франко зазначив, що заснував хор гімназистів Стеців, „що прийшов до Дрогобича з Перемишля, де при гімназії вчив співу Нанке [...], що полишив по собі деякі композиції також руських церковних співів. Стеців, прибувши до вищої гімназії до Дрогобича, зібрав деяких шкільних товаришів, здібних та охочих до співу, навчив їх початків нот і таким способом оснував ученицький хор, якого традиція тяглася до моїх часів і далі”³³. Цей факт свідчив про добру музичну підготовку вихованців Перемишльської гімназії, їхні організаційні здібності, почасті й диригентські, та вміння заохотити гімназистів до співу, передусім через репертуар. Праця випускника Перемишльської гімназії на теренах Дрогобича демонструвала тяглість хорових традицій, що сформувалися в Перемишлі завдяки подвижницькій праці єпископа І. Снігурського [Iwan Snihurski], який спровадив до роботи з хором відомих музикантів, зокрема й чеха Алоїза Нанке [Alois Nanke].

Про цей хор, який діяв паралельно з літературним гуртком, І. Франко згадував в оповідання „Гірчичне зерно (Із моїх споминів)”: „Другим подібним центром був співацький хор, zorganizований моїм добрим товаришем

²⁹ І. Франко, *Рутенці...*, s. 10.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, s. 10–11.

³² *Ibidem*, s. 11.

³³ *Ibidem*, s. 11.

Каролем Бандрівським. Оба кружки, з невеликими виїмками, склалися з тих самих осіб³⁴.

У „Дописі про Дрогобицьку гімназію” І. Франко писав: „Звичай співати з нот на службі Божій в Дрогобичі досить давній і став причиною зав’язання спілок ученицьких для науки співу. Наука була приватна: один уміючий вчив других, добирав голоси, творив хор і співав з ним в церкві. Він був звичайно диригентом свого хору. Зі зміною диригента змінювався і склад хору”³⁵. Далі автор продовжував: „Перший і найкращий хор зложив був, бачиться мені, ученик Стеців ще в початку 1860-их років. Пізніше лучалося так, що один із старшого хору підучив співати з нот кільканадцятьох нижчекласників, що, значить, існували побіч себе два хори, зовсім відрубні”³⁶. І. Франко не позиціонував хорові гуртки гімназистів як співочі товариства у питомому значенні, втім вважав, що вони „все-таки [...], зближували з собою учеників різних класів і спосібностей, ба рівноважили тоті спосібності (не раз ученик, слабкий в шкільній науці, був хороший співак і напрооти), відводили від фальшивої амбіції і багато причинювалися до піднесення товариського життя. Гімназійні співи були в Дрогобичі в тій формі до р. 1875; послідній диригент був К. Бандрівський”³⁷.

Хор Дрогобицької гімназії виконував чотириголосі обробки народних пісень, у його репертуарі були твори М. Вербицького [Mychajło Werbycki], І. Лаврівського [Iwan Łwowski], С. Воробкевича [Sydir (Izydor) Worobkewycz], В. Матюка [Wiktor Matiuk], починаючи з 70-х рр. – твори М. Лисенка [Mykoła Łysenko], П. Ніщинського [Petro Niszczyński] та ін. Музичні заходи, що влаштовувалися у навчальному закладі, викликали зацікавлення у вихованців та бажання прилучатися до них. Без сумніву, вони мали вплив на формування музичних смаків і здібностей молодих гімназистів. Зерна, засіяні в „благодатний ґрунт”, згодом щедро проросли: кращі учні гімназії зробили вагомий внесок у розвиток української культури. Так, „[...] Іван Колесса [Iwan Kolessa] [...] ще на шкільній лаві почав збирати народні пісні, а пізніше став автором одного з перших музично-фольклористичних збірників у Західній Україні [Галицько-руські народні пісні з мелодіями, 1902 р. – І.Б.]. Другий сучасник письменника – Остап Нижанківський ...перші кроки на шляху музичного мистецтва зробив також у Дрогобичі як учасник і диригент гімназичного хору”³⁸.

К. Бандрівський – палкий любитель хорового мистецтва – згадував, що І. Франко брав активну участь в музичному житті гімназії, мав добрий му-

³⁴ І. Франко, *Гірчичне зерно...*, т. 21, Київ 1979, с. 319.

³⁵ І. Франко, *Допис про Дрогобицьку гімназію*, т. 53, Київ 2008, с. 12.

³⁶ *Ibidem*, с. 12.

³⁷ *Ibidem*, с. 12–13.

³⁸ М. Загайкевич, *Іван Франко...*, с. 9–10.

зичний слух і голос. „В п'ятому класі я [К. Бандрівський – І.Б.] організував з учнів нашого класу співочий квартет, в який входив і Іван Франко (перший бас)”³⁹. Це й не дивно, бо змалку „[...] любив народну музику, пісню. Любив з властивою йому пристрасністю. Він не був музикантом, але умів глибоко почувати аромат народної музики, виявляти надзвичайно тонке розуміння мелодії, умів відшукати в ній душу”⁴⁰, – відзначав С. Людкевич. Тому із задоволенням співав, „[...] жив з піснею на устах”⁴¹.

Хорові гуртки гімназії часто виїздили з концертами у навколишні села. Так, 1873 р., „[...] на томину неділю, Франко запросив до себе в Нагуєвичі наш хор у складі восьми чоловік. Туди ми йшли пішки, ночували в хаті Франка, співали в церкві. [...] В Дрогобич ми вертались [...] співаючи пісні і розмовляючи по дорозі”⁴² – згадував К. Бандрівський.

Часто гімназисти збиралися на товариські розмови та співи у винарні батька гімназиста Лева Штернбаха [Lew Sztternbach]. Батько часто розповідав про філологічні здібності сина, його захоплення грецькою літературою. „По тому просив нас старий Штернбах співати. Він любив дуже пісні, зокрема українські. Ми бажали зробити йому приємність і затягнули жидівської пісні про балагулу [єврейський тарантас, віз із накриттям – І. Б.], якої я навчився від старого димкаря й пізніше ввів її в звичайний репертуар студентських пісень. Пісня подобалася головно своїм рефреном, який супроводили накінці звичайні оклики візника. Кожну строфу співали соло, після чого хор упадав із рефреном. Дві строфи із тієї пісні лишилися мені ще в пам'яті, і я хочу одну з них тут навести:

Mit sier Losyky's bin ich heraus,
Stark wie a Kates.
Keinen Schlag noch Batsche bedarf's,
Vun dem Pfiff gajt es.
Der eine bekimmt a Mases –
Er war in meinen Jahren,
Der andere bekimmt a Chases,
Ech heb mit Nischt zii fuhren
Finsterer Balygule,
Dein Erwejerb ist kein Schalz,
Mochst du spielen die grosste Rolle,
Bist wie a schluf Katz.
Aj-daj-daj-daj-daj, daj-da, daj-da, daj-da, daj.
Wjou! Hajta! Trprrru!⁴³

³⁹ К. Бандрівський, *Спогади про Франка-школяра* [w:] *Спогади про Івана Франка*, Львів 1997, s. 52.

⁴⁰ С. Людкевич, *Музика серця* [w:] *Іван Франко у спогадах сучасників*, Львів 1972, s. 176.

⁴¹ М. Загайкевич, *Музичний світ...*, s. 10.

⁴² К. Бандрівський, *Спогади про Франка-школяра...*, s. 52.

⁴³ І. Франко, *Мої знайомі жиди*, „Діло” 1936, nr 119, s. 5.

Не тільки аматорські хорові гуртки були важливим елементом культурного життя гімназійної молоді. В роки навчання І. Франка у Дрогобичі сюди неодноразово приїздила на гастролі трупа українського театру товариства „Руська бесіда” [„Ruska Besida”] зі Львова, чиї постановки користувалися великою популярністю. Таким чином, схоластична атмосфера студентського життя вдало доповнювалася „[...] зображенням колоритних картин народного життя, романтикою сценічної дії та співами й музикою”⁴⁴. У репертуарі театру були не тільки твори українських авторів, а й зарубіжних (в українському перекладі). Про високу освіченість дрогобицького гімназиста І. Франка, його талант до мов дійшла слава й до керівництва театру. В 1873–1874 рр. на прохання директора театру, відомого артиста Омеляна Бачинського [Omelian Baczynski] молодий Франко робить кілька перекладів для потреб театру, зокрема: „[...] оперети «Прекрасна Єлена» [Piękna Helena] Ж. Оффенбаха [Jacques Offenbach], «Моряки в пристані» (Осада корабля) [Załoga na pokładzie] І. Зайца [Ivan Zajc]⁴⁵ [...]”⁴⁶.

Отже, у працях Івана Франка, спогадах його сучасників знаходимо спорадичні відомості про викладання предмета „Спів”, діяльність учнівських гуртків. Все ж вони дозволяють припустити, що музична атмосфера Дрогобича другої половини ХІХ ст. пов’язувалася з аматорським музичуванням учнівської молоді, здебільшого у хорових гуртках. Обдаровані гімназисти залюбки музикували як у стихійних, так і організованих у гімназії колективах. Вони виконували українські народні пісні в авторських опрацюваннях, виявляючи неповторність та ідентичність національної культури. Спів підносив музичний розвиток гімназійної молоді, сприяв збереженню цінного пісенного надбання, пов’язаного з культурною пам’яттю народу, історичною спадщиною своєї „малої батьківщини”. Врешті, активна творча позиція гімназистів спричинилася до піднесення культурного життя провінційного міста, формувала його музичне середовище, в якому, крім гімназійних хорів, спів звучав тільки у церквах. Популяризація ж українського хорового репертуару (оригінальних творів і обробок народних пісень) сприяла зростанню національної самосвідомості учнів українців в умовах бездержавності, формуванню в них високих духовних запитів. Таким чином, підвалини майже „вибухового” розвитку музичної культури Дрогобича в першій третині ХХ ст. було почасти закладено діяльністю стихійних та постійнодіючого хорових гуртків головної (нормальної) школи отців Василіян і гімназії ім. Франца-Йосифа, в яких брав активну участь Іван Франко.

⁴⁴ М. Загайкевич, *Музичний світ...*, s. 48.

⁴⁵ Ivan Zajc (1832–1914), chorwacki kompozytor i dyrygent – przyp. red.

⁴⁶ *Ibidem*.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Франко І., *Гірчичне зерно (Із моїх споминів)*, т. 21, Київ 1979.
Франко І., *Дещо про себе самого*, т. 31, Київ 1981.
Франко І., *Допис про Дрогобицьку гімназію*, т. 53, Київ 2008.
Франко І., *Мої знайомі жиди*, „Діло” 1936, nr 119, s. 5.
Франко І., *Причинки до автобіографії*, т. 39, Київ 1983.
Франко І., *Переднє слово* [w:] *idem, Рутенці*, т. 15, Київ 1978.
Франко І., *Спомини з моїх гімназійних часів*, т. 39, Київ 1983.
Франко І., *У столярні (Із моїх споминів)*, т. 21, Київ 1979.
Франко І., *Ученицька бібліотека в Дрогобичі*, т. 53, Київ 2008.
Франко І., *Curriculum vitae*, т. 29, Київ 1981.

Opracowania

- Бандрівський К., *Спогади про Франка-школяра* [w:] *Іван Франко у спогадах сучасників*, red. О. Дей, Н. Корнієнко?, Львів 1956, s. 81–89.
Бандрівський К., *Спогади про Франка-школяра* [w:] *Спогади про Івана Франка*, red. М. Гнатюк. Львів 1997, s. 49–54.
Горак Р., Гнатів Я., *Іван Франко. Гімназія*, ks. 3, Львів 2002.
Гузар З., *У просторі Івана Франка. Студії. Нариси. Етюди*, Дрогобич 2010.
Дей О., *Пісня в житті Івана Франка* [w:] *Сторінки з історії української фольклористики*, red. І. Березовський?, Київ 1975, s. 45–52.
Довжинець І., *Суми. Середовище музичної класики*, Суми 2020.
Загайкевич М., *Іван Франко і українська музика*, Київ 1958.
Загайкевич М., *Музичний світ великого Каменяра*, Київ 1986.
Людкевич С., *Музика серця* [w:] *Іван Франко у спогадах сучасників*, red. О. Дей?, Львів 1972, s. 175–177.

IVAN FRANKO AND DROHOBYCH: MUSICAL "SCENES" OF THE CITY IN THE 1860S-1870S (19TH CENTURY)

Abstract

Ivan Franko studied in Drohobych at the main (normal) school of the Basilian Fathers of the Holy Trinity Church and the Franz Joseph Higher Gymnasium. He left a number of autobiographical works about these educational institutions, including *A Mustard Seed*, *The Ruthenians*, *Memories from My Gymnasium Days*, *A Report on the Drohobych Gymnasium*, *The Student Library in Drohobych* and others. Scattered information about the singing groups in these schools can be found not only in the aforementioned works but also in the memories of Franko's contemporaries. These sources speak of the musicality of Ukrainian students, their interest in singing, and the promotion of Ukrainian choral repertoire. The gymnasium students organized singing sessions during breaks and formed school choirs, led by the most talented among them. These choirs participated in events organized both at the schools and in the region. Their performances contributed to the cultural uplift of the school youth and the Ukrainian population, while their repertoire (folk songs and original

compositions) fostered national consciousness in the context of statelessness, shaping their spiritual needs. The strict discipline in the schools did not satisfy the students, so music-making in the singing groups became a source of true solace for them. Thus, we can assert that the foundations for the development of Drohobych's musical culture in the first third of the 20th century were partly laid by the spontaneous and permanent choral groups of the main (normal) school of the Basilian Fathers and the Franz Joseph Gymnasium, in which Ivan Franko played an active role.

Keywords: Ivan Franko, Drohobych, educational institutions, singing groups, autobiographical works